СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“
СВИЩОВ

Катедра „Индустриален бизнес
и предприемачество“

СБОРНИК

с доклади от кръгла маса

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Сборник с доклади от кръгла маса:

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

Академично издателство „Ценов“
Свищов, 2026

Организационен комитет:
доц. д-р Сергей Найденов
гл. ас. д-р Явор Станев
гл. ас. д-р Ивайло Костов
ас. д-р Александър Личев

Редакционен съвет:
Проф. д-р Атанас Атанасов
проф. д-р Анета Денева
проф. д-р Любчо Варамезов
доц. д-р Сергей Найденов
доц. д-р Искра Пантелеева
доц. д-р Емил Николов

Рецензенти:
проф. д-р Анета Денева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
проф. д-р Любчо Варамезов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Сергей Найденов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Искра Пантелеева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Емил Николов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*

Сборникът с пълните текстове на докладите е изготвен и публикуван в рамките на дейностите по повод 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Авторите носят цялата отговорност за изразените мнения и становища, за обосноваността, достоверността и оригиналността на своите материали.

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

ISBN 978-954-23-2692-2

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS

Collection of Papers from the Round Table:

INDUSTRIAL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP AMIDST GLOBAL TRANSFORMATIONS

16 October 2026

Academic Publishing House „Tsenov“
Svishtov, 2026

Organising committee:
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Head Assist. Prof. Yavor Stanev, PhD
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, PhD
Asst. Prof. Alexander Lichev, PhD

Editorial committee:
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Prof. Aneta Deneva, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD

Reviewing committee:
Prof. Aneta Deneva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*

Full paper proceedings book is designed and published as part of the activities under the 90th anniversary of the D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov.

All authors are fully responsible for the views and opinions expressed, as well as for the validity, reliability, and originality of their papers.

© Academic Publishing House „Tsenov“ – Svishtov

ISBN 978-954-23-2692-2

СЪДЪРЖАНИЕ

КАЧЕСТВОТО КАТО КАТЕГОРИЯ **10**
Анета Денева

МАНИПУЛИРАНЕТО НА РАБОТНОТО МЯСТО – ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИТЕ **19**
Венета Христова

СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ **34**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

ТЕОРИИ И МОДЕЛИ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ **42**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИЯ ФАКТОР В ГРАЖДАНСКАТА АВИАЦИЯ **49**
Галина Тодорова

ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИ ПРЕДПРИЯТИЯ КАТО ДОСТАВЧИК НА МАЛКИ ТЪРГОВСКИ ФИРМИ **55**
Даниел Павлов, Виолета Янколова-Али

ОТ ЧОВЕКОЦЕНТРИЗЪМ КЪМ КОГНИТИВНА АВТОНОМИЯ – КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА ИНДУСТРИЯ 6.0 В ЕРАТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ **60**
Емил Николов

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ИНОВАЦИИ ЧРЕЗ КРЪГОВИ МОДЕЛИ – НОВИ БИЗНЕС ВЪЗМОЖНОСТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **73**
Искра Пантелеева

РОЛЯТА НА ИНТЕЛИГЕНТНИТЕ ЦИФРОВИ ЕКОСИСТЕМИ В ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **80**
Кремена Маринова-Костова

ТЕХНИЧЕСКИЯТ ПРОГРЕС И ИНОВАЦИИТЕ ВЪВ ФИЛОСОФСКИ КОНТЕКСТ **86**
Пламен Павлов

ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ В ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА И УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **95**
Радосвета Кръстева-Христова

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ -КРИТИЧЕН ПРЕГЛЕД И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В УСЛОВИЯТА НА ПЪЛНОПРАВНО ЧЛЕНСТВО В ЕВРОЗОНАТА **103**
Сергей Найденов, Добрин Ганчев

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ВЪРХУ ЕЛЕКТРОННИТЕ ПРОДАЖБИ: ЕВРОПЕЙСКО СРАВНИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ **114**
Симеонка Петрова

СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ЗАМЪРСЯВАНЕ **123**
Стела Касабова

РАЗВИТИЕ НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ПРЕРАБОТВАЩАТА ПРОМИШЛЕНОСТ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2016–2025 г. **131**
Зоя Иванова

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИТЕ ПРОЦЕСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **141**
Ивайло Костов

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА СЛАБИТЕ МЕСТА В ИНСПЕКТИРАНИЯ ОБЕКТ **149**
Надежда Цветкова

IMPROVEMENTS IN ENTERPRISE OPERATIONS MANAGEMENT RESULTING FROM THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE **156**
Stefan Kalpachev

ОПТИМИЗИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ С БИОЛОГИЧНИ РЕСУРСИ **163**
Цветелина Кабакчиева

ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ - ДИНАМИКА И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ **169**
Явор Станев

РАЗВИТИЕ НА ПАМУКОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ **176**
Александър Личев

ОСНОВНИ ПОДХОДИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТРУДОВАТА МОТИВАЦИЯ В КОНТЕКСТА НА МРЕЖОВОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА **185**
Анелия Станева

РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА – ОБХВАТ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ КОМПОНЕНТИ **191**
Деница Гъркова

ОРГАНИЗАЦИОННО УЧЕНЕ И ESG ИНТЕГРАЦИЯ ЧРЕЗ ИГРОВО-БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ **198**
Десислава Белева-Димитрова

ПРИЕМЪТ НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА КОНКУРЕНЦИЯ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И КОНТРОЛНИ МЕХАНИЗМИ **208**
Диана Маринкова

ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА В УСЛОВИЯ НА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **214**
Захари Пенев

ОСОБЕНОСТИ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА **222**
Калин Борисов

ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ ЗА ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **230**
Калин Борисов

АНАЛИЗ НА НОРМАТИВНАТА БАЗА И НА КОЛИЧЕСТВАТА ПУСНАТО НА ПАЗАРА ЕЛЕКТРИЧЕСКО И ЕЛЕКТРОННО ОБОРУДВАНЕ **237**
Калин Карев

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД ПРОЕКТНОТО ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ **248**
Мария Иванова Павлова-Кондрова, Любка Минчева Илиева

ПАЗАРНО РАЗВИТИЕ НА БИОБАЗИРАНИТЕ ИНДУСТРИИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **255**
Преслав Георгиев

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗНАНИЕТО В БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА **262**
Стела Маринова, Любчо Варамезов

ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИЧНИ ИНОВАЦИИ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА В КИТАЙСКИЯ ИНДУСТРИАЛЕН СЕКТОР: МОДЕРИРАЩАТА РОЛЯ НА ФИНАНСОВИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ **270**
Синюе Ду

РОЛЯТА НА КОНТРОЛА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В ЗЕМЕДЕЛИЕТО ЧРЕЗ ФИНАНСОВОТО ПОДПОМАГАНЕ ПО ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ В РАМКИТЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА **283**
Снежана Парушева-Ламбева

ПРЕХОД НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **296**
Тихомир Георгиев

ПЛАНИРАНЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ В ОБЛАСТ ВАРНА **303**
Явор Каравелски

ESG ЕФЕКТИВНОСТ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА ПРИ ПАЗАРНО ПОГРЕШНО ОЦЕНЯВАНЕ: ДАННИ ОТ ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР НА КИТАЙ **310**
Ян Фу

ЕВРОПЕЙСКА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ВНЕДРЯВАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ В ЕВРОПА - ПРАВНИ, ПОЛИТИЧЕСКИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ЗА БЪЛГАРИЯ **323**
Албена Белянова, Борислав Боев

ФОРМИРАНЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКА ГРАМОТНОСТ У ПЪРВОКЛАСНИЦИТЕ В КОНТЕКСТА НА РЕАЛНА ПАЗАРНА СРЕДА **334**
Милка Венкова

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БИЗНЕС **340**
Даяна Пламенова Лучева

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО……...383
Димитрийка Чакова

ВНЕДРЯВАНЕ НА КРЪГОВА ИКОНОМИКА И ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВ БИЗНЕС **357**
Милена Христова

РОЛЯТА НА КОНТРОЛА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В ЗЕМЕДЕЛИЕТО ЧРЕЗ ФИНАНСОВОТО ПОДПОМАГАНЕ ПО ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ В РАМКИТЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА

Докторант Снежана Парушева-Ламбева[1]

Резюме: *В изследването се оценява как прилагането на административни, цифрови и теренни контролни мерки превръща директните плащания в инструмент за вземане на предприемачески решения, позволявайки те да се използват като пред-видим ресурс. Проследяемостта, подборът въз основа на риска и предоставянето на ранна обратна връзка насърчават устойчивото обновяване на земеделските стопанства и удължават инвестиционния период, като същевременно осигуряват справедливо разпределение на финансирането в контекста на България.*

Ключови думи: *предприемачество в земеделието; финансово подпомагане; директни плащания; контрол; прозрачност; устойчиво развитие.*

JEL: Q12, Q14, Q18, M13, H83

THE ROLE OF CONTROL IN PROMOTING AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP THROUGH DIRECT-PAYMENT SUPPORT UNDER THE COMMON AGRICULTURAL POLICY

Snezhana Yasenova Parusheva-Lambeva, PhD Student

Abstract: *The study evaluates how the use of administrative, digital and field control measures convert direct payment to an entrepreneurial decision-making tool by being able to be used as a predictable resource. Traceability, risk based selection and the provision of early feedback improve sustainable farming renewal, the length of the investment period and provide for the equitable distribution of funding in the case of Bulgaria.*

Keywords: *agricultural entrepreneurship; financial support; direct payments; control; transparency; sustainable development.*

JEL: Q12, Q14, Q18, M13, H83

[1] snejanaplambeva@gmail.com; Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - Свищов

1. Въведение

Предприемаческото решение в българското земеделие се формира върху стопанска база от 4 564 150 ха земеделска земя, 132 742 стопанства и 76 372 регистрирани земеделски стопани през 2021 г. Стратегическият план за периода 2023–2027 г. предвижда 4,119 млрд. евро за директни плащания от Европейския фонд за гарантиране на земеделието. Размерът на този ресурс придава пряко стопанско значение на правилата за достъп и проверка (Европейска комисия, 2026). Контролните решения влияят върху избора на култури, обработваната площ, срока за покупка на техника, участието в екосхеми и условията за договаряне на кредит.

Аграрното предприемачество съчетава производствена компетентност, управление на ценови и климатичен риск, откриване на пазарни ниши и пренареждане на ресурси. McElwee (2006) свързва конкурентните умения на земеделския стопанин със стратегическото планиране, професионалните мрежи и адаптацията на стопанската организация. В българските селски райони социалният капитал и обменът на знания ускоряват приемането на иновации при последователни институционални правила и достъпна информация (Илчева, 2023). Директното плащане добавя предвидим паричен поток, чиято предприемаческа стойност зависи от проверимата връзка между заявителя, земята, животните, поетата практика и извършената дейност. Контролът удостоверява тази връзка пред разплащателната агенция, банките, контрагентите и останалите кандидати. Прилагането на еднакви критерии разширява равнопоставения достъп за стопанства с различна площ и административен капацитет и обвързва конкуренцията с добив, качество, ефективност и пазарна реализация.

Иконометричните изследвания върху италиански стопанства свързват директните плащания с по-висок и по-стабилен доход, като мащабът на ефекта варира според размера, специализацията и производителността. Biagini et al. (2020) установяват динамична връзка между подпомагането, дохода и размера, а Ciliberti et al. (2022) разкриват различна трансферна ефективност при малки и големи структури. Severini et al. (2016) измерват стабилизиращия принос на плащанията върху междугодишната вариация на дохода. За предприемача тази стабилност означава по-ниска рискова премия, по-дълъг инвестиционен хоризонт и по-висока способност за съфинансиране. Геопространствено потвърдената площ, удостовереното животно и доказаната екологична практика придават на очакваната субсидия качеството на планиран приход.

Правната архитектура реализира този икономически ефект чрез интегрираната система за управление и контрол, системата за идентификация на земеделските парцели, геопространственото заявление, системата за мониторинг на площта, регистрите за животни, административните кръстосани проверки и проверките на място. Регламент (ЕС) 2021/2115 структурира интервенциите и резултатите, а Регламент (ЕС) 2021/2116 урежда

финансирането, управлението, мониторинга и увереността по Общата селскостопанска политика (Европейски парламент и Съвет на Европейския съюз, 2021а, 2021б). Националната Наредба № 3 от 10 март 2023 г. конкретизира условията за интервенциите, проверките, намаленията и административните последици (Министерство на земеделието, 2023). В режима на споделено управление контролът изпълнява едновременно фискална, доказателствена и координационна функция, защото координира европейския бюджет, националната администрация и индивидуалния стопански план (Михайлова-Големинова, 2025).

Целта на изследването е да се установи, чрез кои контролни механизми директните плащания насърчават предприемаческата активност в България и при каква организация финансовата подкрепа запазва своя стимулиращ потенциал. Защитаваната теза приема проследимия, пропорционален и навременен контрол като производителна институция. Той разпределя ресурса между активни стопани, ограничава информационната асиметрия и осигурява съпоставими условия, а предварително известните изисквания придобиват стойност на параметри за стопанското решение. Анализът разглежда законосъобразността като начална граница и оценява приноса на контрола към инвестициите, технологичното обновяване, диверсификацията, екологичните практики и пазарната устойчивост. Избраният подход поставя акцент върху качеството на контролната информация, срока за реакция и стопанското поведение, свързано с всеки административен сигнал.

2. Методологическа рамка на анализа

В изследването се прилага институционално-функционален анализ на българския случай през програмния период 2023–2027 г. Източниците обхващат двата основни регламента, националната наредба, докладите на Европейската сметна палата за технологичното наблюдение и измамите и изследването на Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“ от 2025 г. Неговата целева консултация включва около 27 000 участници, а качественият етап обхваща 300 интервюта (Европейска комисия, Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“, 2025). Резултатите имат обяснителен характер за институционалния механизъм и подлежат на последващо емпирично потвърждение чрез индивидуални данни за българските стопанства.

Единицата на анализ е контролното събитие, което променя вероятността, размера или момента на плащането. Проследяването започва от предприемаческото намерение, преминава през заявеното условие и доказателствения източник и достига до административното решение и последвалата стопанска реакция. Геопространствената проверка например съпоставя заявената площ с референтния слой, формира резултат за допустимост и влияе върху решението за аренда, сеитба или инвестиция. Същата анали-

тична логика обхваща броя и движението на животните, екологичните практики и статута на активен земеделски стопанин. Причинният механизъм получава силна обосновка, когато информацията достига до заявителя преди необратимия производствен разход, правилото има еднакво приложение и доказателството подлежи на възпроизвеждане при последващ преглед.

За целите на финансовия анализ се използва планираният ресурс за директни плащания от 4 118 959 730 евро. Дяловете се изчисляват спрямо този пакет: 1 026 590 384 евро за екосхеми формират 24,92%, 470 796 241 евро за допълнително преразпределително подпомагане формират 11,43%, а приблизително 616 млн. евро за обвързана подкрепа в чувствителни сектори формират 14,96%. Остатъчният дял от 48,69% обединява основното подпомагане, плащанията за млади земеделски стопани и останалите директни инструменти според плановата рамка (Европейска комисия, 2026). Закръгляването на обвързаната подкрепа придава ориентировъчен характер на последните два дяла. Съпоставянето на всяка бюджетна група с контролния обект разграничава стопанските функции на ресурса, свързани с ликвидността, преразпределението, екологичната иновация и секторната специализация.

Оценката съчетава целевото разпределение с предвидимостта, пропорционалността и обучаващия капацитет на контрола. Предприемаческият резултат се оценява според инвестиционния хоризонт, участието на малки и млади стопани, приемането на технологии, прилагането на екосхеми и устойчивостта на дохода. Разходът за контрол придобива инвестиционна функция, когато получената информация подобрява разпределението на публичния и частния капитал.

3. Контролът върху директните плащания и предприемаческите решения в България

Контролната архитектура започва преди подаването на заявлението чрез публикуваните условия, цифровите карти, регистрите и предварителните проверки. Стопанинът съпоставя очакваното плащане с разходите за съответствие и избира площ, култура, животни и практика. Качествената карта на допустимите площи понижава риска от застъпване, а актуалният животински регистър обвързва подпомагането с реално отглеждани животни. Геопространственото заявление включва контрол още при кандидатстването: системата изобразява парцела, сигнализира конфликт и осигурява срок за редакция. Ранното уточняване на допустимия ресурс има пряко значение за стопанския план. Земеделецът изчислява оборотния капитал върху потвърдена площ, а кредиторът получава по-надеждна основа за анализ на бъдещия паричен поток и на способността за обслужване на задълженията.

Таблица 1. Контролна верига и ефект върху предприемаческото решение

Етап	**Данни и доказателства**	**Управляван риск**	**Предприемачески ефект**
Предварителна допустимост	Статут, цифрова карта, регистрови данни	Грешно планирана площ или дейност	Ранно бюджетиране и избор на интервенция
Административни проверки	Кръстосани справки за площи, животни и заявления	Двойно заявяване и несъответствие	Съпоставими условия и по-точен очакван приход
Мониторинг на площта	Sentinel, времеви ред, геомаркирани снимки	Отклонение между заявена и извършена дейност	Навременна корекция и цифрово управление
Проверка на място	Измерване, протокол, снимки, документи	Висок финансов или поведенчески риск	Доверие в коректния кандидат и честна конкуренция
Плащане и одит	Решение, санкция, възстановяване, сертификационен одит	Бюджетна грешка и системен дефект	Предвидим паричен поток и институционално учене

Източник: Авторска систематизация по Регламент (ЕС) 2021/2116 и Наредба № 3 от 10 март 2023 г.

Таблица 1 представя контролния процес като последователност от взаимосвързани решения, която обхваща по-широк кръг действия от единичната инспекция. Европейската сметна палата (2020) оценява сателитното наблюдение като средство за обхващане на цялата съвкупност, ранно предупреждение и целево използване на ресурсно интензивните посещения. Стопанството получава по-кратък период на информационна неопределеност и възможност да представи доказателството в рамките на текущата кампания.

Проверката на място запазва висока доказателствена стойност при животни, специфични практики и сателитен сигнал с ограничена еднозначност. Предварителното уведомяване в допустимите от правилата случаи организира присъствието на стопанина и документите, а внезапната проверка защитава надеждността при висок риск. Пропорционалният модел изисква протоколът да разграничи техническа грешка, частично изпълнение, повторяем модел и умишлена схема. Европейската сметна палата (2022) очертава като съществени рискове прикриването на нарушения на допустимостта, сложните мерки и завладяването на земя и поставя акцент върху анализа на данни и оценяването според риска. Ясната одитна следа от мотиви, снимки и измервания улеснява защитата на коректния кандидат и предоставя на модела за оценка на риска по-точни данни за следващата кампания.

Разрешаването на плащането затваря индивидуалната контролна верига, а сертификационният одит и годишният доклад за качеството оценяват съвкупността от интервенции. Бянов (2025) свързва прилагането на текущата ОСП в България с годишното отчитане на изпълнението и административната модернизация. Контролът придобива предприемаческа ефективност, когато резултатите от индивидуалните проверки се обобщават и служат за актуализиране на картите, указанията, алгоритмите и сроковете през следващата кампания.

Таблица 2. Финансови параметри, контролни обекти и предприемачески функции, 2023–2027 г.

Инструмент	**Планиран ресурс**	**Основен контролен обект**	**Предприемаческа функция**
Директни плащания – общо	4 118,96 млн. евро	Статут, площ, заявление, регистри	Ликвидност и инвестиционен хоризонт
Екосхеми	1 026,59 млн. евро; 24,92%	Практика, площ, времеви и геоданни	Екоиновации, прецизни технологии и услуги
Първи 30 ха	470,80 млн. евро; 11,43%	Размер, свързаност, реално управление, таван	Растеж на малки и средни стопанства
Обвързана подкрепа	около 616 млн. евро; 14,96%	Животни, култури, продукция, реализация	Секторна специализация и добавена стойност

Източник: Авторски изчисления по Европейска комисия (2026). Сумата за обвързана подкрепа е закръглена.

Финансовата структура в таблица 2 обосновава различна контролна логика за отделните плащания. Основното подпомагане проверява статут, площ и земеделска дейност и осигурява широка доходна основа. Преразпределителното плащане прилага повишена ставка за първите 30 ха, което поставя акцент върху свързаността между стопанствата, реалния контрол върху земята и тавана от 100 000 евро. Екосхемите изискват доказване на годишна практика върху конкретна площ. Обвързаната подкрепа добавя производствен резултат, брой животни или площ с определена култура и документи за реализация. Диференцираната проверка разпределя административния ресурс според възможността за манипулиране, стойността на плащането и качеството на наличните доказателства, като съхранява съпоставимостта на критериите между интервенциите.

Видно от фигура 1, екосхемите заемат 24,92% от директните плащания и формират най-големия целеви дял. Контролът им влияе върху търсенето на прецизно земеделие, почвени анализи, технологии за намалена употреба на продукти за растителна защита и услуги за географски данни. Планът определя цел от 1 679 400 ха за екосхемата за редуциране на

пестициди, приблизително една трета от земеделската площ, а подкрепата за биологично управление обхваща 136 610 ха (Европейска комисия, 2026). При този мащаб автоматизираното потвърждение на площта и структурираният електронен дневник удостоверяват изпълнението на екологичните практики и натрупват данни за оценка на производствената ефективност.

Фигура 1. Структура на планирания пакет за директни плащания в България, 2023–2027 г.
Източник: Авторски изчисления по Европейска комисия (2026)

В изследване на Митова (2022) са обработени 162 анкети, от които 40 са предоставени от собственици и ръководители на биологични стопанства. Сред 32-мата биопроизводители, отговорили на въпроса за оправдаността на разходите, 50% ги определят като оправдани. На въпроса за периода на възвръщане отговарят 28 биопроизводители. От тях приблизително 64% очакват възвръщане на вложените средства, като 43% посочват срок до пет години, 18% период от пет до десет години, а 4% срок над десет години. Shukadarova (2023) установява сред повече от 120 български зърнопроизводители силен интерес към екосхемата за намаляване на пестициди и висока чувствителност към практическата приложимост на стандартите за добро земеделско и екологично състояние.

Преразпределителният ресурс от 470,8 млн. евро, или 11,43% от пакета, създава допълнителен приход върху първите 30 ха. Анализът на свързани лица, общо управление, обща техника, договори и парични потоци се основава върху публикувани рискови признаци и мотивирано индивидуал-

но решение. Изследването на Volkov et al. (2019) свързва разпределителния модел на директните плащания със социално-икономическата устойчивост на малките стопанства. Българският план предвижда подкрепа за над 3 969 млади земеделски стопани и 125 млн. евро за поколенческо обновяване, което повишава значението на бързата проверка при първа кампания (Европейска комисия, 2026).

За обвързана подкрепа са планирани приблизително 616 млн. евро, близо 15% от пакета, за секторите на месото, млякото, плодовете и зеленчуците. В тези сектори контролът удостоверява броя на животните, производствения цикъл, минималния добив или пазарната реализация. Различните доказателствени източници създават възможност за връзка между ветеринарни регистри, фактури, дневници и заявления. Еднократното въвеждане на данни съкращава повторната административна работа и повишава точността. Контролът, основан на оценка на необичайна смъртност, резки промени в стадото, концентрация на продажби и повтарящи се контрагенти, защитава бюджета и съхранява ценовата конкуренция между реално произвеждащите стопанства.

Rizov et al. (2013) установяват различен ефект на подпомагането върху производителността преди и след отделянето му от производството. Метаанализът на Minviel и Latruffe (2017) отчита преобладаваща обратнопропорционална зависимост между субсидиите и техническата ефективност в емпиричните оценки. Тези резултати обосновават системния характер на проверката за изпълнение на критериите за активен земеделски стопанин, действителна земеделска дейност и екологичен резултат. Потвърждаването само на формално притежание на ресурс създава условия за капитализиране на плащането в рента. Удостоверяването на дейност и проследим резултат обосновава плащането за предприемача, който организира труд, технология и пазар.

Административният разход формира нетната стойност на подкрепата. Европейското изследване от 2025 г. оценява средно седем работни дни годишно за задачи по ОСП и среден общ разход от 1 230 евро на стопанство, разпределен приблизително поравно между вътрешен труд и външна помощ; 78% от анкетираните използват платена външна подкрепа (Европейска комисия, Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“, 2025). Анализът на подизвадка от 148 подробни интервюта разпределя времето между подготовката с дял 40,8%, събирането и записването на доказателства с 35,0%, попълването на формуляри с 14,7% и документите за съответствие с 9,6%. Основен резерв за ефективност се открива в повторното използване на данни, предварително попълнените полета и ясния каталог на доказателствата, допълнени от техническо опростяване на формуляра.

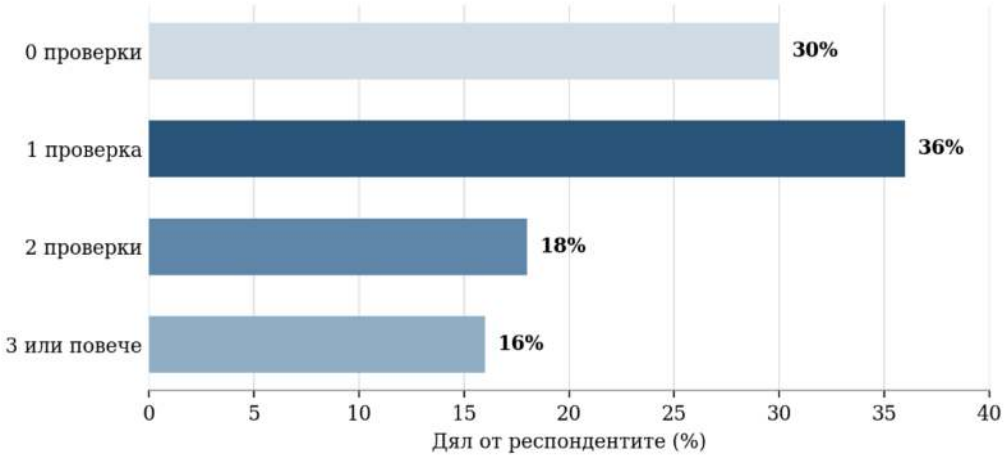

Фигура 2. Честота на проверките сред анкетираните земеделски стопани в ЕС през предходните три години

Източник: Европейска комисия, Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“ (2025), по данни от целевата консултация със земеделски стопани.

Данните от целевата консултация във фигура 2 представят честотата на проверките през предходния тригодишен период. За 30% от отговорилите броят на проверките е нула, за 36% е една, за 18% е две, а за 16% достига три или повече. Съвкупният дял на земеделските стопани с нула или една проверка възлиза на 66%. За стопаните, преминали през проверка, изследването отчита средна продължителност от 1,1 работни дни за едно посещение, включително подготовката и последващите действия. Този показател е изчислен въз основа на 12 507 отговора (Европейска комисия, Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“, 2025). Единният календар за контрол, общият цифров регистър на вече предоставените доказателства и координацията между ветеринарните, екологичните и разплащателните органи изграждат предвидим процес. Подборът според риска отчита финансовия размер, историята на корекциите, необичайната промяна и качеството на цифровите данни, като кандидатът с последователна история на съответствие получава по-ограничен обхват на проверката.

Предупредителният режим на цифровия контрол предоставя ранна информация за стопанското решение. Сателитният сигнал за отклонение в дейността, геомаркираната снимка и проверката на границата могат да достигнат до кандидата седмици преди окончателното решение. Поясненията или корекцията в определения срок оформят отклонението като управленска информация и подобряват качеството на данните. Разплащателната агенция обработва по-малко спорни случаи, а стопанинът съхранява ресурса за производство. Планът предвижда подкрепа за цифрово земеделие при 8,6% от стопанствата, знания, консултации или обмен за 210 200 души и 288 оперативни групи на Европейското партньорство за иновации (Европейска комисия, 2026). Обменът на данни между машинни дневници

и административни системи вгражда доказването на условията в управлението на стопанството. Времевият аванс улеснява избора на коригиращо действие преди приключването на административната обработка.

Прозрачността улеснява предприемаческото планиране, когато публикуваната информация осигурява основа за сравнение. Преди всяка кампания администрацията може да оповестява консолидиран наръчник, версии на правилата, изпитателни сценарии и календар на плащанията. По време на обработката електронното досие може да представя етапа, получените регистрови справки, установения сигнал, срока за реакция и правното основание. След кампанията анонимизираната статистика за корекциите, сроковете, жалбите и резултатите по интервенции подпомага браншовите организации и изследователите при установяването на системни разходи. Последователното оповестяване ориентира търсенето на професионална консултация към агрономията, финансите и технологията и намалява стойността на посредничеството, основано на привилегирован достъп до тълкуване. Равнопоставеността се утвърждава чрез еднакъв достъп до актуалната версия на правилото и до собствените контролни данни.

Управлението на контрола изисква показатели за защита на бюджета и за стопанския резултат. Дялът на грешките и възстановените суми се допълват с медианния срок за разрешаване на плащането, дела на сигналите с ранна корекция, времето за отговор, повторно поисканите данни, потвърдените жалби и разхода на кандидата по интервенция. Предприемаческият резултат се проследява чрез участието на нови и млади стопани, стойността на инвестициите на едно евро подкрепа, въвеждането на цифрова технология, продължителността на участието в екосхема и концентрацията на плащанията. Годишният анализ използва сертификационния одит като източник за подобряване на системата. Високият дял на санкциите при едно условие сигнализира потребност от по-ясна дефиниция, по-ранна проверка или по-добра регистрова връзка. Малкият дял на грешките при растящ транзакционен разход обосновава последващо опростяване и поточен подбор според риска през следващата кампания.

Процедурата по възражение повишава предвидимостта, защото задава цена и срок на административния спор. Електронното връчване на фактическите констатации, достъпът до използваната карта и снимка и формулярът за структурирано доказателство дават възможност на стопанина да оцени финансовия ефект още при началния сигнал. Стандартът за административно обслужване определя отделни срокове за техническа корекция, фактическо възражение и окончателно решение и улеснява планирането на паричния поток и разхода за правна защита. Публикуваната практика по типови казуси уеднаквява тълкуването между областите и кампаниите. При спор за граница администрацията може да представи използвания референтен слой, датата на актуализация, сателитния кадър и начина на измерване; кандидатът прилага геомаркирана снимка или доку-

мент за ползване в същото цифрово досие. Делът на отменените корекции по отделни основания разкрива слабите места в алгоритъма и предоставя данни за подобряване на системата. Правната защита укрепва предвидимостта на административните решения, а резултатите от възраженията служат за корекция на правилата и доказателствените изисквания през следващата кампания.

Институционалният резултат се проявява в доверие, основано на проверима процедура. Земеделският предприемач приема условието като стопански параметър при точна дефиниция, достъпно доказателство, пропорционална последица и навременно решение. Разплащателната агенция защитава публичния ресурс чрез проследяване от декларирания обект до плащането и от плащането до резултата. Агрегираното изпълнение информира обществото кои дейности, региони и категории стопанства реализират целите. Съгласуваността между гледните точки улеснява разпределението на публичния ресурс към стопанина, който поддържа надеждни данни, изпълнява заявената практика и постига производствен и екологичен резултат. Публичността на критериите допълва отчетността чрез сравнимост между решенията по сходни заявления, отделни интервенции и кампании.

4. Заключение

Анализът очертава взаимосвързани механизми, чрез които контролът насърчава предприемаческата активност. Финансовата предвидимост се основава на предварителната проверка, проследимия ход на заявлението и оповестения календар за вземане на решение, които включват плащането в планирането на ликвидността. Конкурентната равнопоставеност се основава на кръстосаните регистри, мониторинга на площта и теренния контрол според риска, които разпределят ресурса за реална дейност. Организационното учене възниква чрез ранния сигнал, мотивирания протокол и обобщения анализ, от които стопанството извлича решения за технологията, практиката и производствената структура. Общият ефект се изразява в понисък информационен риск и по-точно разпределение на публичната подкрепа.

Българската финансова рамка определя икономическата значимост на контролните механизми. Екосхемите формират близо една четвърт от пакета, преразпределителното плащане над една десета, а обвързаната подкрепа приблизително 15%. Контролът върху тези сегменти влияе върху степента, в която ресурсът допринася за екологичните иновации, жизнеспособността на малките стопанства и производството в чувствителните сектори. Диференцираната доказателствена логика, еднократното въвеждане на данни, оперативната съвместимост на регистрите и предупредителното сателитно наблюдение се очертават като приоритети за административния капацитет. Съвместното измерване на срока, транзакционния разход,

точността, жалбите и предприемаческия резултат поддържа баланс между фискалната сигурност и достъпността.

Ефективният контрол функционира като инфраструктура на аграрния пазар, която съчетава бюджетна отчетност и стопанска предвидимост. Той удостоверява правата, прави условията съпоставими, ускорява обратната връзка и укрепва доверието в публичното финансиране. При тази организация директните плащания подкрепят предприемачеството, ориентирано към доходна устойчивост, производствена ефективност, поколенческо обновяване и екологична отговорност. Практическият приоритет за България обхваща еднократното предоставяне на данни, навременното съобщаване на решението, разграничаването на риска според неговата същност и използването на резултатите при подготовката на следващата кампания. Прозрачността и законосъобразността дават сигурност на стопанина, администрацията и обществото, а финансовото подпомагане служи като капитал за устойчиво аграрно развитие.

Използвани източници

Европейска комисия. (2026). *Кратък преглед: Стратегически план на България по ОСП*.

Европейска комисия, Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“. (2025). *Study on simplification and administrative burden for farmers and other beneficiaries under the CAP*.

Европейска сметна палата. (2020). *Using new imaging technologies to monitor the Common Agricultural Policy: Steady progress overall, but slower for climate and environment monitoring* (Специален доклад 04/2020).

Европейска сметна палата. (2022). *The Commission’s response to fraud in the Common Agricultural Policy: Time to dig deeper* (Специален доклад 14/2022).

Европейски парламент и Съвет на Европейския съюз. (2021а). Регламент (ЕС) 2021/2115 от 2 декември 2021 година за установяване на правила за подпомагане за стратегическите планове по линия на Общата селскостопанска политика. Официален вестник на Европейския съюз, L 435, 1–186.

Европейски парламент и Съвет на Европейския съюз. (2021б). Регламент (ЕС) 2021/2116 от 2 декември 2021 година относно финансирането, управлението и мониторинга на Общата селскостопанска политика. Официален вестник на Европейския съюз, L 435, 187–261.

Илчева, М. (2023). Роля на социалния капитал и иновациите за трансформация на селските райони в България. *Knowledge International Journal, 60*(1), 191–196.

Бянов, И. (2025). Прилагането на текущата обща селскостопанска политика в България – възможности за развитие. *Научни трудове на УНСС, 2*, 69–84.

Митова, Д. (2022). Перспективи за развитие на биологичното производство (на база нагласа на биопроизводителите и политиката за подкрепата му). *Икономика и управление на селското стопанство, 67*(2), 63–73.

Михайлова-Големинова, С. (2025). *Управление и контрол на средствата от европейските фондове при споделено управление*. Сиела.

Министерство на земеделието. (2023). Наредба № 3 от 10 март 2023 г. за условията и реда за прилагане на интервенциите под формата на директни плащания,

включени в Стратегическия план, за проверките, намаленията на плащанията и реда за налагане на административни санкции. Държавен вестник, бр. 23.
Biagini, L., Antonioli, F., & Severini, S. (2020). The role of the common agricultural policy in enhancing farm income: A dynamic panel analysis accounting for farm size in Italy. *Journal of Agricultural Economics, 71*(3), 652–675.
Ciliberti, S., Severini, S., Ranalli, M. G., Biagini, L., & Frascarelli, A. (2022). Do direct payments efficiently support incomes of small and large farms? *European Review of Agricultural Economics, 49*(4), 796–831.
McElwee, G. (2006). Farmers as entrepreneurs: Developing competitive skills. *Journal of Developmental Entrepreneurship, 11*(3), 187–206.
Minviel, J. J., & Latruffe, L. (2017). Effect of public subsidies on farm technical efficiency: A meta-analysis of empirical results. *Applied Economics, 49*(2), 213–226.
Rizov, M., Pokrivčák, J., & Ciaian, P. (2013). CAP subsidies and productivity of EU farms. *Journal of Agricultural Economics, 64*(3), 537–557.
Severini, S., Tantari, A., & Di Tommaso, G. (2016). Do CAP direct payments stabilise farm income? Empirical evidence from a constant sample of Italian farms. *Agricultural and Food Economics, 4*, Article 6.
Shukadarova, N. (2023). Green conditionality and eco-schemes in the CAP Strategic Plan of Bulgaria. *Agricultural Sciences, 15*(38), 98–108.
Volkov, A., Baležentis, T., Morkūnas, M., & Streimikiene, D. (2019). Who benefits from CAP? The way the direct payments system impacts socioeconomic sustainability of small farms. *Sustainability, 11*(7), Article 2112.